

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯННЯМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Мосьондз С.О.

кандидат юридичних наук, доцент
Університет сучасних знань

Поклонський А.С.

кандидат юридичних наук, доцент
Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої є надзвичайно важливою справою. Можна стверджувати, що корупція як антисуспільне явище впливає на темпи розвитку економіки держави, владу та суспільство в цілому. Те, що декілька років тому здавалося неможливим, сьогодні стало реальністю, яка негативно впливає на всі сторони життя України. Корупція – складне антисоціальне явище. Багато століть вона “супроводжує” економічний і культурний розвиток усіх країн світу. Масштаби й наслідки процесів корумпованості в усіх державах світу вимагають від відповідних державних і міжнародних установ та організацій постійного й поглибленого аналізу її причин з метою нейтралізації та розробки заходів щодо подолання.

Першорядне значення в протидії корупції як пріоритетного завдання державної політики, надається усуненню прямих і непрямих причин корупції. Зміст цих причин пов’язаний із цілим комплексом правових, соціально-політичних, економічних та інших умов, що характеризують політичне й соціально-економічне становище держави. Однак, незважаючи на існування численних форм корупції в правовому відношенні, корупція становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь, інших правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов’язаних із вчиненням цих діянь.

Останнім часом рівень корумпованості українського суспільства зріс і став однією з гострих проблем сучасності. Це негативне явище створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, а саме: підриває авторитет країни, завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права й свободи людини та громадянина, особливо пересічних осіб, порушує принципи верховенства права, порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими

та службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора, руйнує моральні й суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні.

Така ситуація вимагає максимальної концентрації зусиль усіх гілок влади, органів місцевого самоврядування та громадських об’єднань, вжиття необхідних загальнодержавних заходів і спрямованих на вдосконалення та реформування різних галузей права, зокрема, кримінального й кримінально-процесуального законодавства, правового забезпечення правоохоронних органів, насамперед, органів досудового слідства й дізнання.

На сучасному етапі розвитку Української держави, як і загалом, подолати корупцію неможливо. На нашу думку, словосполучення “подолати корупцію” не є цілком коректним. Корупція в тій або іншій формі існує скрізь, у будь-якій країні світу. Є сфери, де корупція в принципі визначає порядок речей, наприклад, у торгівлі зброєю. Багато фахівців у галузі права схиляються до того, що корупцію необхідно контролювати, впливати певним чином на її масштаби. Отже, необхідно створити дієві механізми контролю, за впровадженням яких слідкувало б українське суспільство через громадські об’єднання чи їх уповноважених осіб, а не представники влади. Проте для цього необхідна певна законодавча база, на основі якої змогли б діяти ті чи інші громадські об’єднання у сфері контролю за корупційними діяннями та протидії їм. Можна припустити, що навіть сам законодавець не вірить у подолання корупції. Нормативно-правові акти передбачають основні засади та способи протидії, шляхи зменшення, зведення до мінімуму корупційних діянь і їх наслідків, тобто контроль за корупцією, а не її подолання.

Нещодавно Верховною Радою України, враховуючи положення чинної Конституції України [1], було прийнято новий, дещо сумнівний з погляду конституційності, Закон України “Про засади запобігання та протидії корупції” [2]. Цей Закон визначає основні засади запобігання та протидії корупції в публічній та приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої

внаслідок корупційних правопорушень шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Однак ряд статей цього Закону явно суперечить приписам Конституції України, нормам чинного законодавства України, а також міжнародним нормативно-правовим актам, згоду на які дала Верховна Рада України і які стали частиною українського законодавства. Обсяг дії цього Закону, окрім публічних суспільних відносин, поширюється на приватну сферу суспільних відносин, що є новелою для українського законодавства, оскільки, за Законом України "Про боротьбу з корупцією" [3] (відповідно до Прикінцевих положень Закону України "Про засади запобігання та протидії корупції", Закон України "Про боротьбу з корупцією" втрачає чинність з 01 січня 2011 р.), суб'єктами, що несуть відповідальність за вчинення корупційних діянь, визнавались тільки особи, уповноважені на виконання функцій держави.

Цей Закон передбачає ряд заходів щодо запобігання та протидії корупційним правопорушенням, при цьому виникає багато сумнівів щодо прозорості тих чи інших заходів, які передбачені цим Законом. Так, у ст. 13 передбачено можливість антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів з метою виявлення норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних порушень, розроблення рекомендацій стосовно їх усунення. Результати антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому розгляду під час прийняття рішень щодо видання відповідного нормативно-правового акта. Проте диспозитивність цієї норми змушує замислитись над доцільністю її існування. Ця стаття зобов'язує законодавця лише розглянути результати антикорупційної експертизи, але не врахувати запропоновані поправки при прийнятті того чи іншого рішення. Сутність вказаної норми зводиться лише до суспільної критики проекту нормативно-правового акта чи його частини, але аж ніяк не до врахування думки громадськості стосовно певної статті. Порядок та методологія проведення цієї експертизи та її оприлюднення для громадськості визначається Кабінетом Міністрів України. Тут також виникає багато незрозумілостей, зокрема: яким чином орган, який наділений правом законодавчої ініціативи і є автором багатьох законопроектів, буде затверджувати методи і порядок проведення цієї експертизи (враховуючи те, що і проекти нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України підлягатимуть перевірці також?; чи буде прозорою антикорупційна експертиза?; який орган (особа) перевірить на наявність корупційних норм чи схем, затверджений Кабінетом Міністрів України порядок і методи здійснення цієї експертизи?; яким чином буде обрано

чи призначено спеціально уповноважений орган (особу) з питань антикорупційної політики?

Цей Закон передбачає й ряд інших, досить суперечливих заходів щодо запобігання та протидії корупції. Серед них, зокрема, такі:

- обмеження, спрямовані на запобігання та протидію корупції. Так, наприклад, вищезгаданий Закон забороняє фізичним особам-підприємцям займатись іншою оплачуваною діяльністю, окрім наукової, викладацької, творчої діяльності, медичної практики, спортивної та інструкторської практики, що здійснюється в позаробочий час безпосередньо чи через інших осіб, що є прямим порушенням ст. 42 Конституції України [1];
- обмеження щодо одержання подарунків. Наприклад, для осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи органів місцевого самоврядування або осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до них, встановлено ряд обмежень щодо отримання подарунків, які порушують право приватної власності особи (ст. 41 Конституції України [1], Розділ I Цивільного кодексу України [4]);
- обмеження щодо роботи близьких осіб. Так, вищезгаданим особам забороняється мати в безпосередньому підпорядкуванні або бути підпорядкованими у зв'язку з виконанням функцій держави близьким їм особам;
- обмеження щодо осіб, які звільнились з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування. Наприклад, таким особам протягом двох років забороняється займатись підприємницькою діяльністю, входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства, отримувати подарунки, вартість яких перевищує одну податкову соціальну пільгу тощо, що суперечить положенням Конституції України та чинного законодавства;
- обмеження щодо юридичних осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення. Відповідальність юридичних осіб за вчинення їх уповноваженими особами корупційних правопорушень, а також порядок притягнення їх до відповідальності визначається Законом України "Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень" [5].

Проте на законодавчому рівні неможливо передбачити всі методи та способи протидії корупції. Законодавець передбачає лише найпоширеніші, узагальнені шляхи боротьби із цим явищем. Розробка конкретних схем і моделей протидії та виявлення корупційних діянь, конкретні методи притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили такі правопорушення, повинна здійснюватись органами виконавчої влади

та органами місцевого самоврядування, відповідно до наданих їм чинним законодавством повноважень, а також керівниками підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності, відповідно до установчих документів даної юридичної особи.

Корупція дуже часто є найкращим способом боротьби з бюрократією. Через складність і заплутаність надання послуг українськими органами влади в багатьох випадках саме хабарі допомагають вирішити певну справу. Українська система управління по суті залишилася радянською, і вона не спроможна ефективно працювати в умовах ринкової економіки. Корупційні прояви, що перетворилися на своєрідний ринковий механізм, роблять її більш гнучкою. Більшість законодавчих ініціатив у сфері антикорупційної політики спрямована на посилення відповідальності особи за вчинення корупційного діяння, що безпосередньо впливає на збільшення корупційних явищ: підвищується рівень відповідальності – підвищується рівень ризик притягнення до відповідальності – зростає корупція. Але такі заходи впливають на наслідки корупції, а не на їх причини. Кардинально змінити ситуацію можна лише шляхом усунення корупційних можливостей у чинному українському законодавстві, яке містить багато прогалин, можливостей "обходу" тієї чи іншої норми, ряд колізійних норм [6, с. 109].

Суттєво зменшити корупційні явища можна не лише за допомогою змін до законодавства. Так, одним із таких методів є зменшення або взагалі заборона особистого спілкування посадових осіб певних органів влади з громадянами. Цього можна досягти за допомогою поштової зв'язки та електронної пошти (наприклад, подання звітності за допомогою Інтернету); створення консультаційних центрів і довідкових служб при органах державної влади та місцевого самоврядування з детальним переліком послуг, які надають відповідні органи чи їх посадові особи; створення єдиних офісів, де громадяни змогли б здавати всі необхідні документи й отримувати відповіді на них (наприклад, "єдине вікно" для суб'єктів підприємницької діяльності в органах державної податкової інспекції). Або ж навпаки, збільшення до максимуму часу прийому чиновниками громадян, упорядкування черг за допомогою попереднього запису на прийом тощо.

Дієвим методом протидії корупції є участь громадськості в заходах щодо запобігання та протидії цьому явищу. Розділ III Закону України "Про засади запобігання та протидії корупції" присвячений участі об'єднань громадян та їх членів або уповноважених осіб, а також окремих громадян у діяльності щодо запобігання, виявлення та протидії корупційних правопорушень. Інститути громадянського суспільства, до яких належать, насамперед, незалежні за-

соби масової інформації, відіграють важливу роль у виявленні та висвітленні випадків корупції, покарання за корупційні діяння, інформуючи громадськість про наслідки корупції. Висвітлення засобами масової інформації проявів корупції має загальнопревентивне значення, а також безпосередньо впливає на застосування антикорупційних правових норм до конкретних посадових осіб.

Участь засобів масової інформації у виявленні фактів корупції потребує ефективного вирішення на законодавчому рівні двох проблем: отримання об'єктивної інформації про корупційні явища та її поширення. Ці дві складові мають важливе значення не лише в антикорупційній діяльності, а й в об'єктивному, політичному аспекті, оскільки володіння повною, об'єктивною інформацією та її поширення – це можливість впливу на владу й корекції її дій.

Тому створення ефективного механізму доступу громадян, насамперед журналістів, до інформації про діяльність органів державної влади та їх посадових осіб є важливим чинником протидії корупції.

Найкращим методом протидії корупції на персональному рівні, на нашу думку, є знання. Чим краще людина знатиме законодавство, механізми вирішення певного питання, тим краще вона буде захищеною від корупції. Тому важливим і, напевне, найдієвішим методом протидії корупції є інформування населення щодо можливих способів її прояву та методів боротьби із цим явищем.

Визначивши окремі проблемні питання протидії корупції в сучасній Україні, доходимо висновку, що вдосконалення законодавства у сфері боротьби із цим явищем повинно, перш за все, полягати в прийнятті органами державної влади відповідних нормативно-правових актів та вдосконаленні чинних актів щодо запобігання корупційним діянням.

Література

1. Конституція України від 28.06.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – Ст. 691.
3. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 266.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
5. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11.06.2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45. – Ст. 692.

6. Шульженко Ф.П. Корупція в Україні: як реально зменшити її масштаби /

Ф.П. Шульженко // Право України. – 2009. – № 11. – С. 107–110.

Мосьондз С.О., Поклонський А.С. Протидія корупційним діянням у сучасній Україні

Анотація. У статті висвітлено проблему корупційних діянь в Україні. Запропоновано методи протидії корупції. Обґрунтовано необхідність створення ефективного механізму доступу громадян до інформації про діяльність органів державної влади та їх посадових осіб.

Ключові слова: корупція, органи державної влади, заходи щодо запобігання та протидії корупційним правопорушенням.

Мосёндз С.О., Поклонский А.С. Противодействие коррупционным действиям в современной Украине

Аннотация. В статье освещается проблема коррупционных действий в Украине. Предлагаются методы противодействия коррупции. Обосновывается необходимость создания эффективного механизма доступа граждан к информации о деятельности органов государственной власти и их должностных лиц.

Ключевые слова: коррупция, органы государственной власти, меры по предупреждению и противодействию коррупционным правонарушениям.

Mosendz S., Poklonskiy A. Counteraction corruption acts in modern Ukraine

Annotation. In the article the problem of corruption acts in Ukraine is reflected. Methods of counteraction a corruption are offered. Necessity of creation of effective mechanism of access of citizens to information about activity of public authorities and their public servants is grounded.

Key words: corruption, public authorities, measures on prevention and counteraction corruption offences.